

Čerešňák, Bedřich

Pronikání leninismu a jeho recepce v revolučním dělnickém hnutí v českých zemích

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1982, vol. 31, iss. C29, pp. [21]-38

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102518>

Access Date: 25. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

BEDŘICH ČEŘEŠŇAK

PRONIKÁNÍ LENINISMU A JEHO RECEPCE V REVOLUČNÍM DĚLNICKÉM HNUTÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH

Podstatně důležitou vývojovou fází každého oddílu světového revolučního hnutí je etapa, kdy, jakým způsobem a s jakým výsledkem se vyrovnalo s nutností tvořivě rozvíjet ve svých specifických podmínkách leninismus jako návod k praktické revoluční činnosti. Z této obecné závaznosti nebylo vyňato ani revoluční dělnické hnutí, které vyvíjelo od poloviny sedmdesátých let organizovanou politickou činnost na území dnešní Československé socialistické republiky. I v dějinách KSČ představuje otázka přijímání a rozvíjení leninských metod práce, rozejití se s oportunistem sociální demokracie a vytvoření východiska k rozvíjení a uplatňování skutečně revoluční politiky proletariátu stěžejní přelom. Stejně jako v případě jiných revolučních oddílů je recepce leninismu a jeho tvořivá aplikace součástí činnosti revolučních stran i v současnosti. Klíčový moment při recepci leninismu však nepochybně představuje sám počátek tohoto procesu a jeho vliv na vznik skutečně revolučních stran dělnictva. V případě dějin československého revolučního hnutí, je to především období bezprostředního vlivu a ohlasu Velké říjnové socialistické revoluce a pro vývoj KSČ podstatně důležité období jejího vzniku až do bolševizace výrazným mezímekem V. sjezd v r. 1929.

Přijímání leninismu je ovlivněno v dějinách KSČ několika důležitými faktory, které nebyly zcela v dosavadních pracích analyzovány a doceněny. Jde především o to, že v nesmírně exponovaném období, které představuje úsilí využití ruského příkladu, vedle kladů vedoucí garnitury sociální demokracie, se v tomto období stále v její činnosti promítaly negativně tradice politiky sociální demokracie tak, jak je můžeme pozorovat od jejího založení v r. 1874. Nebezpečné přežitky, dané specifickým způsobem ideového vývoje sociální demokracie se snoubily s neschopností teoretické analýzy vážných problémů politiky sociální demokracie jako bylo kupř. řešení národnostní otázky a s tím související bezradnost s praktickým řešením problémů, které narůstaly zejména v závěrečné fázi vývoje kapitalismu volné soutěže v rakouskouherské monarchii.

Podmínkami vzniku sociální demokracie jako dělnické strany bylo dáno, že sám proces pronikání marxismu byl v českých zemích značně pozděn.

V prvé fázi vývoje sociální demokracie měly na její vlastní činnost vliv různé myšlenky evropského socialismu, k výraznému pronikání marxismu došlo v našich zemích až v 90. letech 19. století.¹ To, že se v počáteční fázi vývoje sociální demokracie nedostávalo vedoucích osobností, schopných teoretické analýzy, vtisklo vývoji sociální demokracie neblahý ráz strany prakticistní. Velikou roli sehrál tady i rozkol československé sociálně demokracické strany v 80. letech minulého století.²

Početní rozvoj organizací, nová kvalita zápasu spolu s nastupující generací pracovníků schopných teoretického rozvíjení politiky proletariátu, znamenal významnou etapu ve vývoji revolučního dělnického hnutí v českých zemích. Časová koincidence s vystoupením Eduarda Bernsteina, s počátkem revisionismu v revolučním dělnickém hnutí, vedla k tomu, co můžeme pozorovat jako jedno z nejnebezpečnějších dědictví sociální demokracie — odpor k teorii, nezáměr o ideologickou práci. Boj, který byl sveden s Bernsteinovými názory v Německé sociální demokracii nenašel následovníků v Československé sociální demokracii, která zejména na počátku nového století, dokonce na stránkách svého teoretického orgánu Akademie okázale dávala najevo nezáměr o diskuse o naléhavých teoretických problémech. Ulpívání na „praktickém“ rázu politiky sociální demokracie vystavovalo ji stálému nebezpečí nejen zplnění její politiky, ale objektivně podporovalo její ideové protivníky.

Nelze sice podceňovat nebezpečí revizionismu pro vývoj dělnického hnutí v RU monarchii obecně a v českých zemích zvláště. Spolu s nesprávným chápáním národnostní otázky, jak se zvláště markantně projevilo na sjezdu v Českých Budějovicích, hlavní nebezpečí představoval reformismus, který se stal klasickou ukázkou pronikání buržoazní ideologie do řad dělnického hnutí.³

Reformismus jako nejnebezpečnější forma oportunistu v českém dělnickém hnutí měl podíl na tom, že sociální demokracie podléhala nejen řadě názorů, ale přímo iluzi o možnosti řešení těch společných problémů českého národa, které se vážnou měrou dotýkaly i zájmů proletariátu. V prvním desetiletí našeho století to byla kupř. intenzívně diskutovaná

¹ Podrobně se touto otázkou zabýval I. Dubský v práci *Pronikání marxismu do českých zemí*, Praha 1963. Viz též práci F. Jordána, *Problémy rozkolu dělnického hnutí v českých zemích na umírněné a radikály (1879–1899)*, Brno 1965.

² Nejasněněji, s důrazem na námi sledovaný problém, se jím zabýval F. Jordán v citované monografii a v řadě časopiseckých příspěvků. To, co vyplývalo v první fázi jako nezbytnost objektivních podmínek politické situace v rakouskouherské monarchii, bylo subjektivně zesíleno absencí teoretického vedení. Po sjezdu v Hainfeldu, na němž v r. 1889 došlo k opětovnému sjednocení rakouského dělnického hnutí, rozvíjí se sociální demokracie jako početná strana, dosahuje prvních úspěchů v boji za volební právo a vystupuje jako nová politická síla. Protistátoprávní prohlášení z r. 1897 je pokusem o rozchod s tradičním chápáním politického boje národa, je dokladem nástupu nové generace, tzv. generace dělnických redaktorů. Podrobně se touto otázkou, kromě citované práce Dubského, zabýval Z. Šolle v práci *Dělnické hnutí v českých zemích koncem minulého století*, Praha 1951.

³ Jedním z hlavních hlasatelů potřeby reformu a ne revoluce byl tehdejší profesor Karlovy univerzity T. G. Masaryk, pozdější prezident Československé republiky. Zabýval se také otázkami dělnického hnutí; ve své práci *Otázka sociální*, vydané v r. 1898, se pokusil vyvrátit marxismus. Důležité pro námi sledovanou otázku je to, že Masaryk znal marxismus, ne Marxe, ale podle Bernsteina.

otázka národnostní. Povaha věci i osobní kontakty mezi reprezentanty sociální demokracie a vůdčími osobnostmi tzv. austromarxismu vedly k tomu, že setrval odpor k teoretické práci a že se v podstatě trpně přijímala řešení, která jen dále prohlubovala rozpory politiky sociální demokracie. Charakteristické pro vývoj ideového zápasu, jak jej můžeme pozorovat jak na stránkách Akademie tak na stránkách dělnických novin a časopisů je to, že kritika, která byla adresována do řad vedení sociální demokracie, nevytýkala představitelům sociální demokracie, že vedení je nemarxistické, nýbrž naopak, že je příliš marxistické. Jednání posledního předválečného sjezdu sociální demokracie v r. 1913 pak ukázalo, že vedení strany je poplatné eklektickému způsobu jak získávání, tak nakládání s výsledky teoretické práce socialistů v jiných zemích.⁴

V období před první světovou válkou v obou sociálně demokratických stranách, jak autonomistické Československé sociální demokracii, tak v centralistické České sociální demokracii,⁵ nebyla nijak podrobněji známa situace v ruském revolučním hnutí. České prostředí při sledování jakéhokoliv jevu v předrevolučním Rusku bylo navíc pod vlivem tradic slovanské vzájemnosti, která jsou příliš vázána na tradiční pojetí, bránila hlubšímu poznání samostatného revolučního hnutí v Rusku a jeho osobitých kvalit.⁶ V Praze se sice konala v r. 1912 významná a slavná konference bolševické strany, protože se však konala v přísné ilegalitě, setkal se s delegáty konference jen úzký okruh pracovníků sociální demokracie. Pro formování názorů některých představitelů Československé sociální demokracie bylo důležité setkání s Leninem.⁷ Došlo k debatám, kde se ukázal kvalitativně odlišný přístup k otázkám teorie zápasu proletariátu, k otázkám spojenců, k otázkám vztahu k inteligenci. Přesto po celé další období až do VŘSR byl pro dělnictvo u nás Mikuláš Lenin (jak byl na stránkách novin označován) jen neznámým pojmem. Nejde v žádném případě o přeceňování osobní popularity či znalosti osoby pro význam a vliv jejich díla, v případě specifické situace v českém dělnickém hnutí nelze však tento fakt také podcenit už také proto, že v období těsně po revoluci, byl v nacionalisticky exaltovaném dělnickém tisku vydáván Lenin za agenta Ústředních mocností. Tím se nebezpečně vztáhla někdejší argumentace o socialistech jako nenárodních síle v devadesátých letech do nové situace vrcholícího národní osvobozenického zápasu, i proti Leninovi.

Chceme tím naznačit, že v době, kdy Lenin rozpracoval podstatně důle-

⁴ Projevilo se to kupř. v rezoluci o způsobu řešení české otázky a v programu další existence monarchie. Rezoluce vycházela z předností velikých hospodářských, státně organizovaných celků, za jejichž výraz považovala Rakousko-Uhersko a orientovala celou svou činnost na její udržení.

⁵ Důvodem k rozdělení byl vztah k vytváření odborových ústředí. Autonomisté byli pro národní odborové ústředí, centralisté pro společné ve Vídni. K rozdělení došlo v roce 1910.

⁶ Touto otázkou se podrobněji zabýval V. Šťastný v článku *Velká říjnová socialistická revoluce a české rusofilství*, otištěném ve Sborníku Matice moravské, roč. 1967, 5–16.

⁷ Vzpomíná na to v časopisecké vzpomínce K. Gorovský. Vzpomínka vyšla pod názvem *Lenin v Praze* r. 1912 v Revue dějin socialismu, roč. 1969 na str. 314 až 320. Leninovým pobytem v Praze se též zabýval V. Ivanov v knize *Lenin v Praze*, Praha 1960.

žité problémy socialistické teorie jak pokud se týkalo obecně charakteru nové epochy (Imperialismus jako nejvyšší kapitalismus), tak pokud se týkalo teorie socialistické revoluce, bylo dělnické hnutí v českých zemích poplatné hlavním negativním jevům nejen dělnického hnutí v monarchii, ale i II. internacionále vůbec. Předznamenalo to nejen způsob, nýbrž i intenzitu recepce leninismu. To, že v době, kdy na základě Leninovy geniální analýzy imperialismu jako předvečera proletářských revolucí, v době rozpracování teorie socialistické revoluce, obohacené o řadu aktuálních tezí, dochází v rámci zápasu proletariátu v českých zemích jen k vyvrcholení národně osvobozenického zápasu, který v ohledu sociálním řešil úkoly neprovedené buržoazně demokratické revoluce, vedlo k posunu chápání úkolu proletariátu do roviny, kdy nebyly vytvořeny podmínky pro přijetí Leninových závěrů pro řešení naléhavých úkolů proletariátu.

V průběhu první světové války, zejména pak v jejím závěru, jsme svědky toho, jak někdejší odsouvání marxismu a jeho nahrazování zvláštní odrůdou reformismu jako kupř. v názoru, že nikoliv ozbrojený boj, ale hlasovací lístek, že se stane vstupenkou do socialismu,⁸ je v programových prohlášeních vystřídáno pokusy o návrat k revolučním východiskům marxismu. Máme tady na mysli kupř. manifest k 1. máji 1918, který se vyznačuje řadou pasáží, které ukazují schopnost marxistické analýzy. Za významné lze považovat, že na stranických shromážděních v srpnu 1918, po období nepochopení významu účasti soc. demokracie, byl zápas za národní osvobození prohlášen v konkrétní situaci za možnou součást zápasu o sociální osvobození proletariátu. V politicky velmi exponované situaci se tak sociální demokracie postavila na Leninovo stanovisko, že nacionalismus utlačovaných národů v konkrétní historické situaci může sehrát pokrokovou úlohu. Tyto skutečnosti jsou ovšem bezděčnými navázáními, či vyjádřeními toho, co Lenin koncipoval do programu politického řešení nejnaléhavějších otázek válečné a poválečné Evropy.

Objektivně příhodné podmínky pro seznamování se českého dělnického hnutí s Leninovými myšlenkami nastala až v souvislosti s mohutným revolučním výbuchem v Rusku v r. 1917. Vinou zvláštní situace, jež nastala tím, že se sociální demokracie pro období války se zdůvodněním, že válka svým vzednutím nacionálních vln ohrožuje její internacionální dílo zřekla veřejné činnosti a hodlala v ní pokračovat až po skončení války, pro část politické reprezentace stala se Únorová revoluce 1917 vzorem, který měl být následován. Fázový posun daný tím, že pro bolševickou stranu i ve smyslu Leninových Dubnových tezí byla jen východiskem k důležitějšímu řešení postavení ruského proletariátu, zatímco pro vedení sociální demokracie i politickou reprezentaci buržoazie vrcholem toho, čeho se mělo dosáhnout, nevytvářel objektivně příhodnou půdu pro docenění všeho nového, co představovalo Leninovo rozpracování teorie socialistické revoluce.⁹

⁸ Byl hlásán po velikém úspěchu ve volbách, konaných na základě všeobecného volebního práva v r. 1907, kdy sociální demokracie získala nejvíce hlasů ze všech politických stran.

⁹ Byla to o to větší škoda, že Lenin ve své teorii socialistické revoluce připisoval zvlášť velký význam právě národně osvobozenickým hnutím a to nejen jako výrazné součásti objektivních podmínek vytvářejících revoluční situaci.

Bezprostřední vliv a ohlas Velké říjnové socialistické revoluce vytvořil příhodné podmínky k diferenciaci uvnitř sociální demokracie, diferenciaci, která v prvé fázi vycházela jen z rozdílného stupně radikalizace přivoděné důsledky strašné války. Je to proces, spojený s tím, co je známo a dnes již široce rozpracováno historiky NDR jako masové hnutí. Spontánní lidové hnutí projevující se od r. 1915 souvislou řadou stále se stupňujících různých projevů třídního boje, působilo již před obnovením činnosti sociální demokracie na významnou část představitelů sociální demokracie, zejména těch, kteří zůstali věrni internacionálnímu základu dělnického hnutí v monarchii.¹⁰ Bezprostřední vliv a ohlas VŘSR projevil se nejzřetelněji v masovém hnutí jako impuls ke kladení politických požadavků, které v dotehdejších vystoupeních proti důsledkům války chyběly. Je to zřejmě jak v generální stávce v lednu 1918, tak již ve vzpomenuém prvním máji 1918 a zejména ve vrcholícím hnutí v říjnu 1918. Tam možnost recepce leninismu zvýraznila významná složka revolučního hnutí v českých zemích – levice, která se vytvářela v řadách německé sociální demokracie. Levice německé sociální demokracie hrála při vytváření předpokladů pro přijímání a uplatňování leninismu v českém dělnickém hnutí významnou úlohu. Bylo to dáno jednak tím, že německá sociální demokracie, zvláště v pohraničních oblastech, měla velice těsné vztahy k vyspělejšímu dělnickému hnutí, jak už jsme se toho dotkli na jiném místě, v Německu. Zejména teoretický ruch německého dělnického hnutí, třebaže i zde byla jistá omezení, pozitivně působil na programotvornou schopnost německého dělnického hnutí v českých zemích.¹¹ V konkrétních podmínkách závěru imperialistické války, kromě podnětů revolučních skupin v německé sociální demokracii, působila v řadách německé sociální demokracie jako pozitivní i skutečnost, že nebyla do té míry dotčena nacionálními iluzemi jako v případě československé sociální demokracie, která byla po r. 1917 ovládnuta tzv. nacionální opozicí.¹² Právě proto, že německému proletariátu byla vzdálenější osvobozenecská iluze, vyhnulo se německé dělnické hnutí té podobě nacionalismu, který ve spojení s vyvrcholením národně osvobozenecského zápasu pokoušeli se konzervovat v českém dělnickém hnutí reformisté. Zdůrazňujeme, té podobě nacionalismu, protože nacionalismu chápanému z druhé strany se německé dělnické hnutí také beze zbytku nevyhnulo, ukazuje to činnost pravice, v čele s Josefem Seligerem.

Dalším objektivním faktorem, který působil na schopnost zejména čes-

¹⁰ Právě proletářský internacionalismus se stal důležitým znakem skutečně revolučních skupin. Oslabování internacionalismu vedlo zvláště v 90. letech minulého století a na počátku našeho století k vážnému politickému oslabení sociální demokracie. Bylo proto svým způsobem jen logické, že kolem skupiny internacionalistů jako byli Šmeral, Kreibich, Zápotocký, se začalo vytvářet revoluční křídlo, které pronikavou měrou ovlivňovalo další vývoj sociální demokracie jako revoluční strany proletariátu.

¹¹ Některými otázkami vývoje německého dělnického hnutí v českých zemích se zabýval K. Kreibich ve vzpomínce nazvané *Těsný domov – široký svět*, otiskčené v Příspěvcích k dějinám KSČ, roč. 1963, 883–900, roč. 1964, 86–104.

¹² Za nacionální opozicí bývá označována skupina kolem G. Hobrmana, F. Modráčka, R. Bechyně, která se programově napojila na program buržoazie s akcentem na prioritě požadavků nacionálních před třídami. Podařilo se jí dostat z vedoucí pozice B. Šmerala, který představoval v této době stále ještě internacionalistický směr v sociální demokracii.

koslovanské sociální demokracie i její levice, bylo heslo jednoty strany stůj co stůj. Pokračovala v linii oportunistu, který, jak ještě dále připomeneme, přežíval i po vzniku KSČ a byl ostře kritizován EKI za tzv. první československé krize.¹³ To, co na první pohled by mohlo budít zdání, že šlo o naplnění závěrečného hesla Komunistického manifestu, se ukáže jako pokleslá forma politických kombinací, které se objevily v r. 1917 a které směřovaly k jakémusi sloučení národně sociální strany a sociální demokracie. Pro odpor dělnictva nepodařilo se toto oportunistické, pro rozvoj revolučního hnutí proletariátu nebezpečné spojení prosadit.¹⁴ Jednota, o níž revoluční proletariát od počátku svého zápasu usiloval, nemohla být vytvořena na oportunistických základech.

V době, kdy se v evropském revolučním hnutí začal prosazovat leninismus jako jediná metoda vedení skutečně revolučního boje, byla možnost jeho přijetí v českém dělnickém hnutí omezována neschopností prosadit v politice sociální demokracie skutečně třídní hlediska, neschopnost orientovat zápas dělnictva na základní úkol revolučního předvoje dělnické třídy – získání politické moci. Právě proto, že klíčovou otázkou skutečně leninského řešení situace na konci války byla otázka moci, ukázalo se jako podstatně nebezpečné, že dělnické hnutí setrvalo i za nové situace na dosavadních metodách práce. Jestliže na jedné straně můžeme pozorovat pozoruhodné narůstání různých forem třídního boje, iniciovaného radikalizací, již přivodila první světová válka, na druhé straně jsme svědky toho, že poučení z právě končící války je v českém dělnickém hnutí zkracováno skutečností, která představovala vrchol národně osvobozenického zápasu – vznikem samostatného československého státu. Nejen, že bylo komplikováno poznání příčin válečných hrůz a strádání, ale zároveň tím byla velmi silně oslabována podstatně důležitá složka tak, jak ji v případě revoluční situace, nezbytného východiska socialistické revoluce, formuloval Lenin, totiž objektivní podmínky. To, co v řadě jiných zemí, zejména těch, které byly ve válce poraženy, vedlo právě k tomu, co charakterizoval Lenin jako hlubokou společenskou krizi, kdy utlačované masy nebudou chtít dál trpět dosavadní způsob vlády, ale kdy ani vládnoucí třídy nebudou moci vládnout po staru, v důsledku onoho způsobu řešení národnostní otázky, které se stalo v českých zemích 28. října 1918, oslabovalo u nás hloubku společenské krize, do které se dostalo panství buržoazie v jiných zemích. Poválečný rozvrát mohla a také vydávala česká buržoazie jako krach nepřátelské buržoazie německé, vyhlašovala, že nově vzniklý stát bude státem nejen národnostně, ale i sociálně spravedlivým, i tím se jí podařilo stabilizovat lépe než v jiných zemích své postavení. S ohledem na složitost národnostní otázky a rozpornost dosavadních návrhů na její řešení, byla skutečnost po 28. říjnu chápána jako příhodný výchozí bod další politiky sociální demokracie. Nacionální iluze se staly vážnou bariérou proti přijímání skutečně revolučních metod zápasu proletariátu.

Nešlo však v této situaci jen o chtění buržoazie. Základní otázka, otázka

¹³ Míjíme tím krizi v r. 1925 spojovanou zejména s činností J. Bubníka. Podrobněji viz *Dějiny KSČ*, Praha 1961.

¹⁴ Podrobněji se tímto problémem zabýval V. Kašík v práci *Snahy o jednotnou reformistickou stranu v letech 1917–1918 a jejich porážka*, Praha 1961, Rozpravy ČSAV, roč. 71, seš. 9.

moci byla komplikována zejména tím, že buržoazie v důsledku neschopnosti sociální demokracie zaujmout správné, jejímu postavení odpovídající místo v národně osvobozené válce, chopila se 28. října 1918 moci a snažila se ji dále i v období poválečné evropské vlny dále upevňovat. Vydatně ji v tom pomáhala právě sociální demokracie, která dále hlásala možnost reformem.¹⁵

Již výše jsme připomenuli, že pod bezprostředním vlivem VŘSR aktivizovalo se revoluční jádro v sociální demokracii, skupina, která zůstala věrna proletářskému internacionalismu. Výrazným dokladem její existence je vystoupení za gen. stávky 14. října 1918, kdy usměrnila toto vystoupení proletariátu do politické polohy tím, že uložila zástupcům dělnictva proklamovat na lidových shromážděních státní svrchovanost samostatné československé republiky. Z hlediska problému, který sledujeme, nás zajímá 3. oběžník určený německému proletariátu na severu Čech, kde se sdělovalo, že generální stávka není namířena proti některé národnosti, že je naopak začátkem společného boje proletariátu všech národností proti buržoazii. V době vzdušných nacionálních nálad to bylo vystoupení nejen stařečnické, Šmeral byl za autorství tohoto oběžníku znova zle kaceřován, ale politicky nesmírně důležité, prokázalo totiž, že existují v sociální demokracii síly, které jsou schopny rozvíjet politický zápas na třídní bázi a že tu existují možnosti nezkresleného přejímání revolučního ruského příkladu, čímž byla dána i objektivní možnost přijetí a rozvíjení leninismu.

Do cesty této jediné správné možnosti se postavila ovšem celá řada překážek a nedostatků předchozího období. Vznik samostatného státu jako výsledek mohutného masového hnutí inspirovaného VŘSR, vznik, který nebyl provázen otevřeným zápasem, nebyl provázen, alespoň ne zaznamenanými obětmi, dále upevnil v dělnickém hnutí přesvědčení, že i všechny další, zejména třídní požadavky bude možné řešit stejnou cestou, tzn. cestou pokojnou. Přesvědčení nejen o možnosti, ale někdy přímo nutnosti vyhnout se obětem vedlo k oslabení všeho internacionálního, revolučního, které se v této době objevilo, vedlo až k sérii nesprávných představ u tak vynikající osobnosti jakou byl Šmeral. Představ, za něž byl kritizován na III. kongresu KI Leninem.¹⁶ Projevovaly se zde nedostatky v marxistickém myšlení, nebyly známy poměry v sovětském Rusku, takže při mechanickém chápání smyslu událostí skutečnost, že do čela vlády byl po vítězství ve volbách do obecních zastupitelstev v červnu 1919 postaven Vlastimil Tusar jako představitel sociální demokracie, byla některými chápána jako obdoba dělnicko-rolnické vlády. Ukazovalo se jako stále důležitější, aby při existenci revolučního jádra došlo k jasnému rozchodu s odpor-

¹⁵ Stalo se tak i na prvním poválečném sjezdu sociální demokracie, XII. sjezdu v prosinci 1918, kde v programové oblasti, vinou některých představitelů vedení, jako byl F. Modráček, byly dále uváděny cesty postupného přechodu jako hlavní metoda politického zápasu proletariátu. Nešlo o zcela nový jev, protože tuto úlohu pravicová sociální demokracie přesně charakterizovala jako obecný jev Lenin. Viz V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 29, Praha 1955, str. 503.

¹⁶ Lenin kritizoval Šmerala za to, že v projevu na ustavujícím sjezdu mluvil o tom, že „jsme ochotni provést revoluci, nesmí však být příliš těžká.“ Takovou agitaci označil Lenin za nekomunistickou, nerevoluční. Viz Protokol III. světového kongresu Komunistické internacionály. Cituje V. Král, *Cesta k leninismu*, Praha 1971, 77.

tunisty jako předpokladu možnosti uplatnění leninismu. Nebylo jiné cesty k možnosti poznat a v praxi uplatňovat leninismus, jak se oddělit od oportunistických, maloměšťáckých a reformistických nejen názorů, ale také praxe. Ve smyslu Leninova požadavku stál před Československým proletariátem podstatně důležitý úkol: aby se mohl sjednotit, bylo třeba, aby se nejdříve oddělil.¹⁷

Diferenční proces začal sice již v závěru války, měl však jako tolik jiných jevů zpočátku spontánní podobu. Výrazně byl urychlen působením příkladu VŘSR, zkušenostmi, které proletariát nabyl v třídních zápasech¹⁸ a zejména příkladem Komunistické internacionály. Dobrým předznamenáním pro novou kvalitu revolučního hnutí byl vznik České komunistické strany na Rusi v květnu 1918, jejíž delegáti, jako jediní zástupci českého a slovenského proletariátu, se též zúčastnil ustavujícího kongresu KI. Členové, kteří se vrátili do vlasti přinesli proletariátu poznání revolučního procesu na mnohem vyšší úrovni, než mohli učinit prostí zajatci vracející se z východní fronty.

Pronikání leninismu do českého dělnického hnutí ztěžovala i ta skutečnost, že nebyly známy žádné Leninovy práce. Čelní představitelé levice dr. V. Vacek a Karel Kreibich sdělil na besedě ke 40. výročí VŘSR, že neznali žádný Leninův spis, že slyšeli jen o osobě, že obdivovali revoluční proces, ale pro vlastní rozvíjení leninismu v našich specifických podmínkách, že neměli teoretického podkladu. Je důležité uvést také skutečnost, že v době, kdy se již v sociální demokracii názorově oddělila levice (mezi dubnem a říjnem 1919), byl leninismus chápán toliko jako určitý přínos ke zkušenostem mezinárodního hnutí proletariátu, nikoliv jako nutná metoda revoluční práce, jako marxismus epochy imperialismu a proletářské revoluce. Tím bylo také dáno, že v době, kdy proletariát pro své objektivní postavení měl zaměřit všechnu svou činnost na dobytí politické moci, zůstával v zajetí falešných představ o možnostech buržoazní demokracie při naplňování základního programu zápasu proletariátu.

Skutečně intenzivní, bezprostřední vliv a ohlas VŘSR vedl k zesílení pozice proletariátu, můžeme to sledovat nejen na rezolucích stranických shromáždění, ale i v analýzách vedoucích představitelů, jako byl Šmeral. Nepochopení skutečné úlohy politické strany dělnické třídy v období příprav socialistické revoluce vedlo k tomu, že se neustále spoléhalo na početnost proletariátu, která bude sama o sobě působit k tomu, aby odvrátila nebezpečí útoku buržoazie. V názorné podobě můžeme pozorovat tyto názory v době, kdy se již buržoazie otevřeně připravovala k útoku na revoluční dělnické hnutí, v době, kdy sice se již stranické organizace vyslovovaly pro 21 podmínek KI, kdy však vedoucí složka levice zůstávala jen u proklamací.¹⁹

¹⁷ Viz V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 4, Praha 1952, 354.

¹⁸ Je velmi zajímavé sledovat řadu třídních vystoupení, sledovat jejich podobu, obsah a cíle. Pokusil jsem se o sledování typologie těchto zápasů v letech 1918 až 1920 v oblasti jižní Moravy. Zajímavé výsledky jsme publikovali v Jižní Moravě, roč. 1971 na str. 5–18.

¹⁹ Dokladem o tom jsou i prohlášení vedení levice sociální demokracie z 10. prosince 1920, tzn. z doby, kdy již buržoazie svými ozbrojenými složkami zaútočila na dělnictvo. Viz *Sborník dokumentů k prosincové stávce 1920*, Praha 1954, 24–28.

Ukázalo se, že ani levice, která vznikla jako výraz odporu proti podobě politiky, jak ji provádělo pravicové vedení sociální demokracie, ne dost znala základní požadavky ve věci uchopení moci dělnickou třídou. Lenin již na ustavujícím kongresu KI považoval za rozhodující otázku pro další rozvoj skutečně revolučního hnutí ve všech revolučních oddílech proletariátu vyjasnění zásadního rozporu mezi buržoazií a proletariátem, rozporu mezi buržoazní demokracií a diktaturou proletariátu. Jestliže i v jiných zemích vydávala buržoazie svou liberální demokracii za dokonalejší politický systém než diktatura proletariátu, pak v Československé republice bylo toto stanovisko zesíleno tím, že jeho nejmocnější záštitou se stal sám prezident republiky T. G. Masaryk, osobnost, která ovlivňovala dělnické hnutí již svými reformistickými názory. Sama tato skutečnost působila dialekticky na možnost a nutnost rozvinutí leninismu v českém revolučním hnutí; nacionální iluze podepřené autoritou prezidenta státu vytvářely silnou překážku. V hodnocení nového státu i samotné osobnosti Masaryka se dopustili v první fázi existence státu chyb jak Šmeral, tak Kreibich, nesprávné hodnocení zaznělo i na I. sjezdu KSČ v r. 1923, to si však na druhé straně přímo vynucovalo změnu metod, nutnost leninského způsobu práce.²⁰

Nezbytným předpokladem změny charakteru sociální demokracie jako dělnické strany, byla její přeměna ve stranu skutečně revoluční. To vyžadovalo zásadní rozchod s oportunistickou, reformistickou minulostí, znamenalo to oživit ideový ruch, znamenalo to poučit se na zkušenostech bolševické strany. Iluze o podobě, funkci nového státu i politické garnituře, která mu stála v čele, zpomalila tento proces, který byl spojen na půdě válečné radikalizace s ohlasem a vlivem VŘSR. Třebaže v českém dělnickém hnutí nebyl využit podnět, který byl obsažen v poselství Moskevského městského sovětu podepsaném Leninem a Sverdlovem k tomu, aby proletariát R.U. monarchie po svržení nenáviděného panství buržoazie vytvořil svobodný svaz národů, v další situaci stále výrazněji docházelo k vyjasňování stanovisek na politiku jak buržoazie, tak pravicového vedení sociální demokracie.²¹ Diferenciační proces jako předpoklad i východisko přijímání leninismu, byl spojen se stále zřetelnějším znepokojením s vývojem poměrů v novém státě. I v československém vývoji začal působit prvek, který učinil Lenin východiskem změněné taktiky jím navržené a schválené III. kongresem KI; masy se na vlastní zkušenosti zvěděčovaly o skutečné politice jak buržoazie, tak pravicového vedení. Zvláště poté, kdy do čela vlády byl postaven Tusar, se ukázalo, že se prakticky nic nečiní pro to, aby bylo naplněno heslo, s nímž vystupovalo vedení sociální demokracie proti revoluci. Třebaže sociální demokracie měla čelné postavení nedělala nic pro to, „aby se hlasovací lístek stal vstupenkou do socialismu“. Jak v oblasti koaliční politiky vnitřní, tak zahraniční, se ukázalo, že politická reprezentace představovaná pravicovým vedením, není nejen schopna, ale

²⁰ Kritika těchto stanovisek byla provedena orgány Komunistické internacionály při rozboru situace v KSČ v r. 1922 a 1925. Viz *Komunističeskij internacional v dokumentech 1919–1932*, Moskva 1933, 281–284, 360–363.

²¹ Poselství bylo posláno v říjnu 1918, kdy šlo o otázku přebudování výkonného výboru sovětů, Rady lidových komisařů a Moskevského sovětu pracujícímu lidu ruskouhorské říše. Je otištěno ve sborníku *Založení Komunistické strany Československa*, Praha 1954, 23–25.

že není ani ochotna provádět politiku skutečně třídní. Po řadě ostrých střetnutí ve vedení sociální demokracie vystoupila v říjnu 1919 levicová skupina s programovým prohlášením, v němž formulovala požadavek skutečně dělnické politiky. Rozhodnutí o tom, že levice se v rámci sociální demokracie organizačně osamostatňuje, přijaté v prosinci 1919, bylo už vlastním východiskem ke skutečné recepci leninismu. Ideový a částečně i organizační rozchod s pravicí znamenal spolu s podněty KI možnost skutečně revolučním způsobem vést politiku k dosažení cílů proletariátu. Nebyla sice odstraněna ona překážka, již představovalo vzpomenuť oslabení objektivních podmínek k provedení revoluce, vytvářela se však v souladu s rozvojem revolučního hnutí v Evropě možnost rozvinutí revolučního zápasu za předpokladu, že politika bude vedena skutečně revolučním způsobem.

Výrazný nástup k recepci a uplatňování leninismu je spojen v českém dělnickém hnutí s působením KI, zejména s jejím II. kongresem, kterého se již zúčastnila delegace levice sociální demokracie. Samo jednání kongresu, možnost seznámení se s rozvojem revolučního hnutí v jiných zemích, setkání s Leninem, mocně působily na delegáty. 21 podmínek pro přijetí do KI, schválených právě na tomto kongresu, stalo se nejen náročnou normou, ale zároveň podnětem k rozvinutí politiky skutečně proletářské. Dokladem o tom je nejen narůstání, ale kvalitativní proměna třídních vystoupení dělnictva, zvláště po červenci 1920. V nejzřetelnější formě se tento posun jevil v souvislosti s XIII. sjezdem sociální demokracie a generální stávkou v prosinci 1920. Hnutí, které si stále ještě podržovalo charakter dosavadního, v podstatě spontánního hnutí, dostalo nový rozměr programově rozvíjenou činností Bohumíra Šmerala, který se stal svorníkem činnosti právě této levicové skupiny.

Význam činnosti dr. Bohumíra Šmerala spočíval v tom, že ve své osobě snoubil schopnosti teoretické analýzy se zkušenostmi z praktických zápasů. Jako podstatně významná se pro pronikání leninismu ukázala Šmeralova návštěva v Sovětském Rusku a jeho setkání s Leninem. Veřejné vystoupení, v němž hodnotil své poznatky sdostatek jasně ukazuje klíčovost této návštěvy pro revoluční dozrávání Šmeralovy osobnosti.²² Státnická zkouška již procházela levice sociální demokracie tváří v tvář revoluční situaci v Evropě, a za nebezpečí buržoazního pravicového útoku, byla ovlivněna právě schopností skutečně tvůrčím způsobem přijímat podněty leninismu. Za hlavní úkol jsme již výše označili nutnost vzniku skutečně revoluční strany. Zde se ovšem kromě řady nových jevů v jiné časové rovině, znovu opakovaly sociálně demokratické chyby.

Šmeral vycházel při vědomí nutnosti vytvoření skutečně revoluční strany z koncepce nebudovat novou stranu jako nepočetnou, sice revolučně uvědomělou, ale málo akceschopnou. Naopak, pokusil se programově získat pod revoluční prapor nové strany většinu členstva sociální demokracie. Tomu podřídil taktiku zápasu uvnitř vedení sociální demokracie, tím směrem orientoval i svou politickou a organizátorskou práci v masách. Pokud se týká výsledku tohoto programu, mohli bychom jej chápat jako naplnění

²² Své poznatky zveřejnil na stránkách novin a vydal také knižně. Viz B. Šmeral, *Pravda o sovětském Rusku*, Praha 1966.

vlastního požadavku, tak jak byl právě na III. kongresu KI, kde byla KSČ přijímána do KI, Leninem formulován. KSČ vznikla totiž jako jedna z nejmasovějších stran KI, v tom slova smyslu měla zvlášť příhodné podmínky k rozvíjení oné taktiky, kterou Lenin předložil III. kongresu KI, taktiky velice lapidárně vystižené v hesle „K masám“.

Stěží lze ovšem vývoj boje za vytvoření revoluční strany v ČSR chápat z hlediska Šmeralovy osobnosti jako anticipování této taktiky. Klíčovým bodem Šmeralova programu bylo získat pro program skutečně revoluční strany většinu dělnictva, zde skutečně rozvíjel tvůrčím způsobem Leninův požadavek, aby se masy samy na své zkušenosti poučily o skutečném charakteru politiky nejen buržoazie, ale i pravicového vedení sociální demokracie. V tom byla nepochybně silná stránka této koncepce, zde se přímo v průběhu boje za vytvoření revoluční strany vytvářely podmínky pro operativní přijímání leninismu. Než tato Šmeralova koncepce byla vážně poznamenána také residuální metodou sociální demokracie. Jestliže považujeme za politicky účinnou metodu poučení mas na praktických zkušenostech z politiky buržoazie, pak jenom stěží můžeme kladně hodnotit délku procesu vzniku revoluční strany v ČSR. Uvědomíme-li si, že KSČ vznikla vlastně až v listopadu 1921, tzn. téměř tři roky po vzniku prvních komunistických stran v Evropě, že ke vzniku strany nebylo využito ani objektivně příhodné situace v r. 1919 a 1920, musíme si klást otázku, čím byly způsobeny tyto průtahy. Šmeral odůvodňoval na půdě KI tuto skutečnost snahou udržet sílu revolučního jádra tím, že se chtěl ubránit osočení, že levice ruší jednotu dělnictva, jako důležitý výsledek zápasu dělnictva v období imperialistické války. Zdůvodňoval svou taktiku tím, že chtěl dosáhnout, a že dosáhl také toho, že jako rušitel jednoty dělnictva se ukázala pravice, což mělo podle jeho soudu podstatně důležitý význam pro vznik komunistické strany jako strany masové. Při podrobnějším zkoumání se však ukázalo, že délka procesu byla způsobena především tím, že při všech sympatiích pro snahu vytvořit stranu jako silnou, platil Šmeral daň sociálně demokratickému pojmání jednoty dělnictva. Již v jiné souvislosti jsme upozornili na Leninovo pojmání jednoty dělnické třídy, k němu se ostatně Lenin vracel i na půdě KI. Nešlo tady o jednotu za každou cenu, tím méně o jednotu na základě oportunistu. Je málo pochopitelné, proč i po prosinci 1919, kdy se levice vyčlenila jako organizační útvar v rámci sociálně demokratické strany, setrvala dále ve straně, jejíž vedení provádělo již zřetelně protidělnickou politiku. Přeceňování některých formálních jevů se projevilo i po prosinci 1920, kdy se žádalo po jednotlivých organizacích nejen, aby 21 podmínek KI projednaly, ale aby o nich také hlasovaly. Šmeral také zaměňoval masovost revoluční strany za její početnost. Právě trvání na v mnohém formální masovost, stejně jako demokratickém principu, vedlo k vážnému zkreslování linie a oslabovalo působení revoluční práce.

Naznačený politický vývoj spolu s poučením z porážky generální stávky v prosinci 1920 vedl k tomu, že se stále zřetelněji ukazovala nutnost skutečně revolučního přístupu k řešení problémů. Poučení z porážky, příklad rozvíjejícího se revolučního procesu v Evropě a příklad Leninovy strany, nejsilněji působily na prosazování leninismu v československém dělnickém hnutí. Vznik KSČ, který charakterizuje první etapu tohoto zá-

pasu, byl výsledkem jednak působení revolučního příkladu sovětského Ruska, byl však též zřetelně poznamenán, zejména v délce procesu vzniku, sociálně demokratickou minulostí. Teprve vznik KSC, teprve těšnější zapojení do mezinárodní organizace revolučního proletariátu, vytvořilo plnokrevné podmínky nejen pro přijímání, ale také aplikování leninismu na podmínky československého státu.

Vlastní rozvoj leninismu v československém dělnickém hnutí, byl, jak jsme již připoměli, ovlivněn Šmeralovým setkáním s revoluční skutečností v Rusku. Za svého pobytu měl Šmeral řadu besed s vedoucími představiteli sovětského státu, třikrát se setkal s Leninem. Měl možnost seznámit se se zkušenostmi ruské revoluce, měl možnost konfrontovat své představy s názory vedoucích osobností revoluce, se zkušenostmi představitelů Komunistické internacionály. Poznal perspektivy, možnosti, ale také obtíže revolučního procesu v Evropě, měl možnost radit se s nimi i o problémech revolučního hnutí v Československu. Všechny tyto zkušenosti Šmeral ve své další činnosti zhodnotil a tím výrazně napomohl prosazování leninismu v podmínkách nově vznikající revoluční strany. Šmeral však měl také možnost prostudovat některé významné Leninovy stati shrnující příčiny vítězství revoluce v Rusku.²³

Velkou předností bylo to, že se Šmeral znal s Leninem už z jeho pobytu v Praze 1912. Nebyl také Leninovi neznámou osobností, protože za svého pobytu v Krakově a v Poroninu mohl Lenin sledovat Šmeralovu činnost v dohasínající monarchii. Šmeral se znal s valnou většinou čelných představitelů revolučního hnutí. Lenin mu z nich byl programově nejbližším, protože od ostatních jej oddělovala nedůvěra k jejich teoriím.

Šmeralův pobyt v Rusku měl pro přijímání leninismu v českém dělnickém hnutí ještě ten důležitý význam, že v r. 1920 se dostával vývoj revolučního hnutí v ČSR do rozhodující fáze. Jestliže do té doby na základě vnitřního přesvědčení i revolučních podnětů zvenčí zdůrazňovala marxistická levice základní principy komunismu, jako byla diktatura proletariátu, sovětská moc, soustava dělnických rad, jestliže do té doby jen kritizovala koaliční politiku pravicového vedení sociální demokracie a propagovala přistoupení ke III. internacionále, pak od druhé poloviny r. 1920 začaly vystupovat do popředí úvahy o konkrétních otázkách, které souvisely s přístupem k uskutečnění socialistické revoluce. To, že se revoluční dělnické hnutí stávalo reálnou silou společnosti, bylo ovlivněno právě i tou mírou zkušeností, které získal Šmeral při jednáních s Leninem, z jeho prací, poučením z ruské revoluční skutečnosti. Studium jeho projevů a statí ukazuje, jaký převrat, pokud šlo o otázky strategie a taktiky, znamenalo v jeho myšlení hlubší poznání leninismu a praxe ruských komunistů. Krok za krokem můžeme pozorovat jak houževnatě překonával dřívější doktrinární přístup k marxismu, jak jednoznačně opouštěl rezidua reformistického pojetí socialistické revoluce a jak si osvojoval tvořivý způsob použití teorie marxismu-leninismu.

Správnost leninismu poznával i na velmi zevrubném hodnocení zkuš-

²³ Slo zejména o Leninovu stať *Volby do Ústavodárného shromáždění a diktatura proletariátu*, z prosince 1919, z níž Šmeral pořídil obsáhlý výtah. Leninovu stať viz V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 30, Praha 1955, 253–276.

ností z revolučních bojů v evropských zemích. Svou koncepcí masového vystoupení revolučních sil, i úvahami o možnosti dosáhnout za konkrétních podmínek moci proletariátu pokojnou cestou, byl blízký Leninovým názorům.

Ve své politické práci se také Šmeral k Leninovým myšlenkám a jeho konkrétním pracím vracel. Jesliže v období boje o charakter republiky²⁴ docházelo spíš k bezděčné shodě Leninových a Šmeralových přístupů, pak po r. 1921 studium zkušeností bolševické strany se orientovalo na programové studium požadavků formulovaných Leninem. Nejdůležitější prověrkou schopnosti skutečně tvořivého rozvinutí marxismu představovala situace po r. 1921. Zejména heslo dělnicko rolnické vlády stalo se prubířským kamenem schopnosti správně teoreticky analyzovat situaci a na základě tohoto rozboru správně stanovit praktické kroky. Když uvažoval, která z Leninových formulací by nejlépe odpovídala požadavku programu takové vlády, vracel se k tezím, které byly obsaženy v Leninově práci Projekt platformy dělnické strany²⁵. Velmi důležité bylo nejen to, že se sám Šmeral zabýval studiem Leninových prací, nýbrž tím, že se zasadil, aby se nejdůležitější Leninovy stati dostaly do rukou českých čtenářů. Při své rozsáhlé politické činnosti, při podrobném studiu zkušeností bolševiků upozornil v září 1922 na to, že sice existují přeložené některé práce ze sovětského období, že však pro současnou potřebu je nutné přeložit práce zabývající se taktikou bolševiků v době boje o moc.²⁶ Jako odpověď na to, došlo ještě v září a říjnu k publikování podstatných částí Leninovy práce „Hrozící katastrofa a jak jí čelit“ ze září 1917.

Pronikání leninismu, jeho přijímání a uplatňování bylo v dějinách KSČ spojeno především se vzpomenutou již klíčovou otázkou socialistické revoluce – otázkou moci. Z toho důvodu bylo podstatně důležité seznámit se a v praktické práci aplikovat teoretický přínos V. I. Lenina I. a II. kongresu KI v otázce klíčového problému socialistické revoluce, otázky diktatury proletariátu. V obecné rovině, v československých podmínkách, s ohledem na dosavadní strukturu dělnických organizací a sociální strukturu společnosti, vystupovaly do popředí otázky, které s touto klíčovou otázkou souvisely, jako byla otázka spojenců proletariátu, v podmínkách ČSR zvláště složitá otázka národnosti, otázka rolnická a další. Byla to podstatně důležitá otázka už proto, že účast sociální demokracie na vládě byla vydávána za cestu k socialismu ve smyslu předchozích reformistických představ. Bylo velice cenné, že už od r. 1919 byly v českém dělnickém hnutí rozšiřovány některé Leninovy stati. Významnou pomocí bylo uveřejnění Leninova referátu na ustavujícím sjezdu Komunistické internacionály v časopise levice Sociální demokrat a v časopise vydávaném S. K. Neumannem, Červen. Postupné odbourávání nacionálních iluzí bylo dosaženo právě konfrontací nejen se skutečností, tak jak ji proletariát mohl poznávat, ale také konfrontací s programovou jasností Leninovy taktiky tak, jak se s ní mohli seznamovat i čeští čtenáři ve statích přetiskovaných v českých časopisech.

²⁴ Marxistická periodizace československých dějin takto označuje období let 1918 až 1920.

²⁵ Viz V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 24, Praha 1956, 49–80.

²⁶ Viz *Komunista* z 22. září 1922.

Z důvodů, které jsme již uvedli, klíčovou otázkou pro pochopení leninského principu rozvoje socialistické demokracie, podstatný význam pro recepci leninismu mělo vydání Leninova Státu a revoluce v r. 1920. Právě pro váhu, kterou si nadále podržel reformismus pěstovaný pravicovým vedením sociální demokracie a zaštiťovaný osobností prezidenta republiky T. G. Masaryka, bylo potřeba seznámit širokou veřejnost s principy skutečně proletářské, socialistické demokracie. Na základě tohoto poznání podařilo se v další fázi vývoje revolučního hnutí spojit teoretické poznání s vlastním praktickým příkladem bolševické strany.

Rozhodující otázkou stala se schopnost mladé KSČ tvořivě rozvíjet revoluční program, teoreticky formulovaný Leninem a prakticky prováděný bolševickou stranou ve zvláštních podmínkách vývoje samostatného státu, se silnými přežitky nacionálního přeceňování buržoazní demokracie a se stejně silnými a stále narůstajícími rozpory v oblasti sociální a ekonomické.

Jako klad jsme ocenili početnost řad KSČ, která patřila v tomto ohledu k nejmasovějším stranám Komunistické internacionály a která v tomto slova smyslu měla snazší pozici pro rozvíjení politiky jednotné fronty, rozvíjené EKI od konce roku 1921. Právě pro složitost podmínek pro rozvíjení skutečně leninské politiky se však ukázalo, že sama početnost stranických řad představuje v tomto procesu jen méně důležitou složku. Podstatně důležitou složku při rozvíjení vpravdě revoluční politiky představovala schopnost tvořivě analyzovat skutečnost, operativně využívat zkušeností revolučně vyspělejších stran a navíc schopnost principiálně se rozejít s těmi, kteří objektivně rozvoji této politiky brání. V podmínkách KSČ to znamenalo jednak novým způsobem zhodnotit situaci v republice, rozejít se s netřídním pojmáním funkce buržoazního československého státu a rozhodným tnutím, odpovídajícím způsobem, zpevnit ideově řady strany, což znamenalo rozejít se při principálním vyjasnění stanovisek se všemi, kteří zkreslovali linii strany jak zprava tak zleva. Podstatně důležité bylo rozejít se s těmi, kteří byli nositeli pravicově oportunistických názorů. I v řadách KSČ platilo, že levá, či ultralevá úchylna, přes všechna nebezpečí, která s sebou přinášela, je jen chybou, zatímco pravicový oportunismus znamená pro každé revoluční hnutí smrtelné nebezpečí.

Při rozvíjení skutečně komunistické politiky se ukázala nezastupitelná role leninismu, protože jenom vpravdě tvůrčí zvládnutí leninismu bylo zárukou rozvíjení politiky skutečně revoluční. V podmínkách KSČ zůstala nadále velice citlivou, protože složitou, otázka nacionální. Bylo potřeba s přihlédnutím k předchozím zkušenostem v nových podmínkách novým způsobem rozvíjet v internacionální poloze politiku vůči všem národnostem v republice. Na jedné straně bylo třeba potlačovat nacionální přístup k nové realitě státního uskutečnění politického programu českého a slovenského národa. Nebezpečí bylo skryto v tom, co se ukázalo i na I. sjezdu KSČ v r. 1923, že bude chápán jako jednotný tzv. československý národ, že bude republice přisouzena role jakéhosi nadtřídního útvaru. Druhé nebezpečí bylo skryto v tom, co se podařilo sice činností levice německé sociální demokracie eliminovat, totiž taková prezentace práva národů na sebeurčení, které v historické souvislosti podporovala reakční hnutí. Před KSČ stál úkol rozvíjet národnostní politiku tak, aby při respektování všech

nacionálních zvláštností směřovala k podpoře toho, co bylo důležité z hlediska mezinárodního revolučního hnutí. Byla sice odstraněna krajnost, již se vyznačoval Šmeralův postoj ke sjednocení všech složek revolučního hnutí v jednotné KSČ, nebylo však zcela jasno, pokud se týkalo dalšího přístupu k řešení této otázky.

Vážný problém představovala otázka spojenců proletariátu. V konkrétních podmínkách republiky šlo o to, že KSČ byla masovou stranou, že předchází vývoj dělnického hnutí v českých zemích se vyznačoval členitou strukturou dělnických organizací. Významnou součástí revolučního pohybu dělnických mas představovaly kupř. odborové organizace. Dělnictvo mělo své tělocvičné, vzdělávací a zájmové organizace. Tato členitost organizovanosti působila v období bezprostředně po říjnu 1917 na to, že v českém prostředí byla nedoceněna úloha dělnických rad, protože jejich předobraz — sověty představovaly v ruském prostředí svým způsobem univerzální dělnickou organizaci. Členitá struktura dělnických organizací, která byla zachována i po r. 1918, stala se významnou součástí fronty organizací, které byly, nebo které mohly být, napojeny na revoluční dělnickou stranu. Právem jim byla na obou prvních sjezdech KSČ věnována výrazná pozornost. Samou svou existencí vytvářely předpoklady pro velice organizačně operativní a politicky účinné zapojení do jednotné fronty proletariátu. Tato objektivní možnost, právě pro nepochopení některých specifíků, nebyla zhodnocena správným politickým přístupem. I v přístupech k těmto přidruženým organizacím se ukázalo nedocenění vlastního principu taktiky jednotné fronty, tak jak ji koncipoval Lenin. Došlo sice v jednotlivých případech k využití této organizační šíře pro boj proletariátu, nebyla však využita v míře, kterou předpokládal Leninův plán.

Otázka spojenců zahrnovala však hlavně schopnost komunistické strany získat pro boj proletariátu spojence především v řadách rolnictva. Sociální demokracie bývala počítána a sama se považovala za stranu stavovskou, tak jak za ni ve vztahu k rolnictvu byla považována agrární strana. Tato omezenost pohledu sociální demokracie a jejího stanoviska k rolnictvu nebyla v podstatě překonána ani po r. 1921. V té době sice již došlo k pozoruhodné politické aktivitě zemědělského proletariátu, jak se ukázalo za generální stávkou 1920 a jak se ukázalo za pokračujícími zemědělských stávek v r. 1921. Přes toto poučení, přes důraz, který na řešení rolnické a obecně agrární otázky kladl Lenin, nedošlo k tomu, co mohlo znamenat podstatné posílení pozice komunistické strany. Na prvních sjezdech KSČ byla rolnická otázka chápána zúženě jen jako otázka zemědělského proletariátu. Opakovala se chyba sociální demokracie při provádění, přesněji řečeno koncipování způsobu pozemkové reformy, dále bylo při vlastním rozvíjení revolučního zápasu pomíjeno rolnictvo. Rolnická otázka, otázka rolnictva jako spojence v procesu přípravy socialistické revoluce, nebyla rozpracována do programové podoby. V tom slova smyslu zůstala rolnická otázka podceněna, v tom slova smyslu přístup k ní lze chápat jako pokračování sociálně demokratického vztahu k rolnictvu. Není proto nijak udivující, jestliže chyby v koncepčním přístupu měly za následek chyby v politické praxi.

V první etapě přijímání leninismu sehrála podstatně důležitější otázku schopnost KSČ rozvíjet taktiku jednotné fronty jako nejpřesnějšího tak-

tického aplikování Leninova požadavku, formulovaného na třetím kongresu KI. Pro další rozvoj revolučního hnutí v Československu bylo důležité získávat sociálně demokratické dělníky ve společných zápasech za společné požadavky. Smyslem této taktiky bylo vlastně pokračování v Leninově požadavku zdařile aplikovaném při diferenciačním procesu v souvislosti se vznikem levice; postupně odhalovat reformistické vůdce, kteří byli proti těmto společným bojům dělnictva. Společný zápas dělnictva měl vést k odbourání dosavadních parlamentních kombinací a měl je nahradit dělnicko-rolnickou vládou, která měla být kvalitativně odlišným vládním orgánem. Bylo to významnější o to, že i v KSČ se v tomto období objevovaly úvahy o možnosti parlamentních kombinací se sociální demokracií.

Přežitky sociálně demokratického chápání jednoty dělnické třídy, rezidua podceňování teoretické práce, přežívající formy politické práce, oslabovaly proces přijímání leninismu jako souboru metod revoluční práce. Velký rozmach, který zaznamenalo dělnické hnutí jako důsledek bezprostředního vlivu a ohlasu VŘSR začal být stále výrazněji omezován neschopností skutečně tvůrčím způsobem vést zápas proletariátu v těch podmínkách, které analyzoval III. kongres KI v roce 1921. Nutnost bolševizace komunistického hnutí, jako obecně potřebná metoda rozvinutí revolučních schopností jednotlivých stran, stala se naléhavou i v podmínkách KSČ, jejíž nedostatky byly analyzovány na zvláštních jednáních KI. Proces bolševizace představuje tak vyšší fázi přijímání leninismu v dějinách světového komunistického hnutí vůbec a v dějinách KSČ zvláště.

Uplatňování leninismu v počáteční vývojové fázi KSČ představovala výrazně novou kvalitu při vedení zápasu proletariátu. Představovalo negaci překonaných forem práce, které převzala KSČ jako masová strana od sociální demokracie. Řadou přežitků, tradicí oportunistu a reformismu byl tento proces zpomalován. Prosadil se však právě proto, že jeho pronikání do řad revolučního dělnického hnutí bylo spojeno s bezprostředním vlivem a ohlasem VŘSR, že na jeho osvojování se podílel v posledních letech svého života sám V. I. Lenin, který se velmi živě zajímal o problematiku vývoje revolučního hnutí v Československu. Výraznou měrou se na přijímání leninismu podílela levice německé sociální demokracie, která se snáze vyrovnávala s nároky na teoretickou práci, kterou s sebou přinášela poválečná revoluční vlna a její působení na rozvoj dělnického hnutí v podmínkách výrazně změněných následky války. Nebylo v tomto ohledu náhodné, že právě levice německé sociální demokracie se stala nejmohutnější silou působící na vstup do Komunistické internacionály. Přes všechny uváděné nedostatky představuje prvá etapa pronikání leninismu významnou kapitolu v dějinách revolučního hnutí vedeného KSČ. Proces přijímání leninismu, jeho rozvíjení v daných podmínkách, znamenalo programové seznamování se a ztotožňování se v politické praxi s dílem velkého Lenina.

DAS DURCHDRINGEN DES LENINISMUS UND SEINE REZEPTION IN DER REVOLUTIONÄREN ARBEITERBEWEGUNG IN DEN TSCHJECHISCHEN LÄNDERN

Der Artikel befaßt sich mit der Problematik des Durchdringens des Leninismus, als eine wesentliche Entwicklungsphase jedes Abschnittes der revolutionären Weltbewegung. Die Aufmerksamkeit wird auf wichtige Faktoren gelenkt, die auf die Weise und Möglichkeit der Aufnahme des Leninismus in der tschechischen Arbeiterbewegung wirkten. Besonders hervorgehoben wird die Tatsache, daß selbst der Prozeß der Durchdringung des Marxismus in die Arbeiterbewegung der tschechischen Länder verspätet war. Der Grund dafür war die Tatsache, daß in den Anfängen der organisierten Arbeiterbewegung keine Persönlichkeiten wirkten, die fähig gewesen wären, eine theoretische Analyse zu geben. Auch in der weiteren Entwicklung der Arbeiterbewegung dauerte dieses Problem an. Der Praktizismus der Politik der Sozialdemokratie in der Zeit, wo sie zu einer starken Politischen Partei wurde, verhinderte das Verständnis der neuen Qualität der gesellschaftlichen Prozesse, die auch in der Österreich-Ungarischen Monarchie mit der imperialistischen Phase des Kapitalismus verbunden waren. Die nicht ausreichenden Informationen von der Entwicklung der revolutionären Arbeiterbewegung in Rußland bewirkten, daß die Möglichkeit der Annahme des waren Revolutionären, was in der Praxis der bolschewistischen Partei beanhalten war und was in Lenins Werken programmatisch verarbeitet wurde, in den Hintergrund blieb.

Die stürmische Entwicklung der Arbeiterbewegung in den tschechischen Ländern, die mit dem unmittelbaren Einfluß und den Widerhall der Großen sozialistischen Oktoberrevolution verbunden war, führte dazu, daß die Masse des Proletariats sich selbst an der Konfrontation des Programmes und seiner Erfüllung durch die rechte Führung der Sozialdemokratie von der Unhaltbarkeit der bisherigen Linie der Politik der Sozialdemokratie überzeugte. Die Erfahrungen aus den zahlreichen Klassenkämpfen wurden durch die verdienstvolle Tätigkeit Bohumír Šmerals gewertet. Gen. Šmeral stellte sich an die Spitze des Flügels der Sozialdemokratie, der die Rückkehr zur internationalen Basis der Arbeiterbewegung und der die Durchführung einer waren Klassenpolitik forderte. Wie aber die Entwicklung in den Jahren 1918–1920 zeigte, waren auch die Linken, die sich als eine selbstständige Strömung in Rahmen der Sozialdemokratie konstituirten, nicht die Kraft, die einen kompromislosen Kampf mit der Bourgeoisie führen konnte. Die Erkenntnis der revolutionären Wirklichkeit in Sowjetrußland, die Gespräche mit Lenin während des II. Kongresses der Kommunistischen Internationale, führten dazu, daß der Prozeß der Annahme des Leninismus, als ein wahrer revolutionärer Ausweg in der Lösung der Fragen in der tschechoslowakischen Arbeiterbewegung, schneller wurde. Das Durchdringen des Leninismus, seine Annahme und Anwendung war mit der Schlüsselfrage der sozialistischen Revolution – der Machtfrage verbunden. Damit war der gerade entstandenen KPTsch die Tätigkeit die revolutionäres Programm zu entwickeln, die Tatsachen zu analysieren und die Erfahrungen der bolschewistischen Partei operativ auszunutzen. Das bedeutete sich von den klassenlosen Ansichten auf einige Erscheinungen in dem neuen Staat zu trennen. Die nichtvertretbare Rolle des Leninismus in der Zeit des nachlassens der europäischen revolutionären Welle zeigte sich in der Notwendigkeit die Taktik des Kampfes neu festzulegen.

Die Anwendung des Leninismus in den Anfängen der Entwicklung der KPTsch stellte eine neue Qualität bei der Führung des Kampfes des Proletariats dar und entfaltete sich voll im Zusammenhang mit der Vorbereitung und Realisierung der Beschlüsse des V. Parteitages der KPTsch. Auch die erste Etappe des Durchdringens des Leninismus stellt eine neue Qualität in der Geschichte der revolutionären Arbeiterbewegung in der Tschechoslowakei dar.

Übersetzt von S. Winter

ПРОНИКНОВЕНИЕ ЛЕНИНИЗМА И ЕГО РЕЦЕПЦИЯ В РЕВОЛЮЦИОННОМ РАБОЧЕМ ДВИЖЕНИИ В ЧЕШСКИХ ЗЕМЛЯХ

В статье разбирается проблема проникновения ленинизма, являющегося важной существенной частью развития каждого этапа мирового революционного движения. Обращается внимание на важные факторы, которые в чешском рабочем движении влияли на возможность и способ принятия ленинизма. Необходимо помнить, что сам процесс проникновения марксизма в рабочее движение в чешских землях начался с опозданием. Причиной этого является тот факт, что в начальном периоде организованного рабочего движения не хватало руководителей, способных к теоретическому анализу. Это продолжалось и далее в развитии рабочего движения. Практицизм политики социал-демократии в период, когда она стала сильной политической партией, ей мешал понять новые черты общественных процессов, которые в Австро-Венгерской монархии были связаны с империалистической фазой развития капитализма. Недостаточная информированность о развитии революционного рабочего движения в России задерживала возможность принятия того действительно революционного, что было в практике партии большевиков, что было программатически разработано Лениным.

Резкое развитие рабочего движения в чешских землях, связанное с непосредственным влиянием и отголосками на Великую Октябрьскую социалистическую революцию, вело к тому, что масса пролетариата сама убеждалась при конфронтации программы и ее выполнения правым руководством социал-демократической партии в несостоятельности настоящей линии политики социал-демократии. Опыт классовой борьбы был оценен в деятельности Богумила Шмерала, который стал во главе того крыла социал-демократии, которое требовало возвращения к интернациональному характеру рабочего движения и требовало реализации подлинно классовой политики. Как показало развитие в 1918—20 гг. даже левое крыло, которое являлось самостоятельным течением в рамках социал-демократии, не было силой, способной вести бескомпромиссную борьбу с буржуазией. Знакомство с революционной действительностью Советской России, разговоры с Лениным на II конгрессе Коммунистического Интернационала помогли ускорить процесс принятия ленинизма как действительно революционной основы для решения вопросов чехословацкого рабочего движения. Проникновение ленинизма, его рецепция и реализация были связаны с главным вопросом социалистической революции, вопросом власти. Очень важную роль сыграла способность только что образовавшейся Коммунистической партии Чехословакии творчески развивать революционную программу, т.е. творчески анализировать действительность, оперативно используя опыт партии большевиков. Это означало расход с неклассовым пониманием некоторых явлений в новом государстве. Незаменимость роли ленинизма проявилась во время спада революционной волны в Европе, когда было необходимо по-новому, действительно творчески, разрабатывать тактику борьбы. Внедрение ленинизма в начальную фазу развития Коммунистической партии Чехословакии представляло собой новое качество в борьбе пролетариата и полностью нашло свое место в связи с подготовкой и реализацией решений V съезда Коммунистической партии Чехословакии. Однако и первый этап проникновения ленинизма представляет собой новое важное качество в истории революционного рабочего движения в Чехословакии.